

"La salut en un context de canvi climàtic"

Entrevista virtual a Xavier Rodó, cap del Programa Clima i Salut de l'ISGlobal

Vídeo: <https://www.youtube.com/watch?v=rz-eGXVA6I4&t=382s>

En el marc del projecte europeu H2020 TeRRIFICA (*Territorial RRI Fostering Innovative Climate Action*), l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP) va organitzar, el dimarts 2 de juny de 2020, una entrevista virtual a [Xavier Rodó](#), cap del [Programa Clima i Salut del Barcelona Institute for Global Health \(ISGlobal\)](#), entorn de la temàtica "La salut en un context de canvi climàtic". L'entrevista, a càrrec de Quim Brugué, catedràtic de Ciència Política de la Universitat de Girona (UdG), va aplegar més d'una trentena de participants.

A continuació, se'n resumeixen les principals conclusions:

El canvi climàtic, un problema amb moltes cares, una de les quals és la salut

- En línia amb la llei de la varietat requerida (Llei d'Ashby), el canvi climàtic és un objecte d'investigació complex que no pot ser abordat des d'una única perspectiva, sinó que requereix una mirada multidisciplinària i polièdrica, en la qual, entre d'altres, s'inclou la dimensió de la salut. Malauradament, aquesta aproximació, de vegades, no es porta a terme en l'àmbit de la gestió i la política pública. Això passa quan un problema entra a l'esfera pública amb tanta potència que, en el subseqüent procés de racionalització, es produeix una simplificació. Aquest fet pot suposar un perill a causa del tipus de respostes que es puguin donar (per exemple, des dels corrents populistes que emeten missatges amb un atractiu important).

La Covid-19 com a mostra de l'estreta relació entre la salut planetària i la salut humana

- El canvi global no es pot separar del canvi climàtic de la mateixa manera que la salut de l'home va lligada a la salut del planeta. Cada vegada pren més força la idea que la degradació del medi ambient i l'alteració de la biodiversitat planetària per part dels humans, espècie extremadament voraç, és indestruïble del canvi climàtic i té importants efectes importants sobre la salut humana pel que fa a la propagació de malalties. Així ho ha mostrat la pandèmia de la Covid-19 provocada pel fet que els cicles zoonòtics i antropònics s'hagin barrejat provocant el salt exitós del SARS-CoV-2 de l'animal a la persona. I és que l'equilibri ambiental entre els anomenats "hostes entremitjos", fa que quan una persona interacciona de manera intensa amb el cicle selvàtic pugui rebre una càrrega patogènica o vírica més o menys gran.
- La crisi de la Covid-19, igual que la contaminació ambiental i el canvi climàtic, ha posat en evidència que el planeta és finit, limitat, i que, en funció de com el gestionem, obtindrem uns impactes o uns altres. En el passat hem assistit a altres situacions, localitzades en continents diferents però amb derivades molt similars, que vinculen el clima i la salut (a mode d'il·lustració, la malaltia de Lyme causada per una infecció bacteriana o la crisi alimentària de les poblacions tribals d'Alaska provocada per la mortalitat dels salmons deguda a l'increment de les temperatures als rius).

- En el moment àlgid de la pandèmia de la Covid-19 es compartia la sensació que calia aprendre dels errors del passat i variar algunes dinàmiques perjudicials per al medi ambient. Malgrat tot, la memòria de les persones és força curta i el temps que ha durat la crisi sanitària no ha estat suficientment llarg com per poder alterar els estats mentals de les persones i impulsar un canvi de paradigma com el que es necessita. Ràpidament entrarem en una “nova normalitat” semblant a la normalitat anterior que, de fet, és la que ens va conduir cap a la pandèmia. Quelcom similar ha succeït amb el canvi climàtic que, després d’haver entrat amb força a l’agenda política gràcies al moviment *Fridays for Future* encapçalat per la Greta Thunberg, de sobte, ha deixat d’estar a l’escena mediàtica donant pas a altres temàtiques.
- Si bé la capacitat de la ciutadania per fer canviar les coses pot generar un cert optimisme, no és així per a les macroinstitucions i els estats (*segons l’opinió de l’entrevistat*). En efecte, en la gestió de la pròpia pandèmia, en alguns moments s’ha vist com han prioritzat l’economia a la salut. No obstant això, també s’han observat alguns elements esperançadors com, per exemple, que els governs liderats per dones ho han fet millor.

L’heterogeneïtat dels efectes del canvi climàtic en funció de paràmetres socio-econòmics

- Els efectes del canvi climàtic sobre la salut humana no són homogenis en els diferents territoris (o, fins i tot, en els diferents barris d’una ciutat) o sobre les diverses tipologies de població (persones grans, malaltes físicament o mental, en risc d’exclusió social, etc.). Hi ha grups d’investigació que incorporen en la seva recerca aquestes variables de caire social, econòmic, demogràfic o històric.
- En el cas de l’àrea metropolitana de Barcelona, cal posar atenció a la tríada entre clima, contaminació i salut, que, si bé cada vegada coneixem més, encara no suficientment, entre d’altres coses perquè la normativa europea no contempla la mesura de components i compostos que la ciència ja ha descobert que tenen un impacte nociu en la salut.
- A Barcelona, els ciutadans ja estan molt conscienciats sobre la importància de reduir la circulació per millorar diferents aspectes de la salut física, emocional, social, etc.

L’equilibri entre la ciència i la participació ciutadana i l’actuació governamental

- El coneixement ajuda la població a prendre consciència i protegir-se i, al mateix temps, l’empeny a exigir responsabilitats a les institucions. Les iniciatives de ciència ciutadana i els moviments socials han de fer que les institucions reaccionin i generin unes noves legislacions basades en la millora i l’actualització dels sistemes d’observació (per exemple, els sistemes d’observació de la qualitat de l’aire i la mesura de nanopartícules). Els processos d’actualització dels sistemes d’observació poden ser reactius o proactius. Malgrat els proactius són cars al curt termini, a la llarga suposen un estalvi de recursos i un benefici en termes de salut.

- És fonamental que la ciutadania s'involucri tant en la recerca i la generació del coneixement (ciència ciutadana) com en el disseny de les polítiques públiques (participació institucional) perquè una intervenció sigui eficaç. Des de l'ISGlobal s'han dut a terme certes experiències, molt positives, de co-creació i ciència ciutadana en col·laboració amb escoles i instituts en relació a la temàtica de la qualitat de l'aire als centres educatius.
- Amb tot, la responsabilitat no pot abocar-se excessivament sobre la sensibilització i l'acció ciutadana com, de vegades, succeeix a l'àmbit metropolità. Cal una direcció de polítiques públiques que, a més del punt de vista urbà, contempli el dels governs. És necessari que aquests no només actuïn de manera cosmètica sinó que normativitzin, regulin i implementin canvis de gran abast per fer front a la problemàtica del canvi climàtic i revertir la situació actual. D'altra banda, la implementació de mesures que aporten beneficis per al medi ambient han de facilitar també la vida de les persones (com ara la transformació del sistema de transport públic que, a més de ser més verd, ha de presentar una major qualitat i densitat).

El repte intrínsec de la interrelació d'escales en el canvi climàtic

- Per limitar l'augment de temperatura a 1,5 °C d'acord amb els objectius de l'Acord de París, ja hauríem d'haver actuat l'any 2020, però això no s'està fent ni a nivell de les institucions estatals, ni europees, ni tampoc internacionals, cosa que és molt greu. Treballar en clima i salut comporta entendre el repte de la interrelació d'escales (micro-macro) i que, per tant, allò que passa a nivell local està imbricat amb allò que passa a nivell global. Tot i que és complicat, cal actuar en les dues direccions a la vegada.
- A través de la mobilització local hem de poder incomodar i canviar les actuacions dels actors globals que poden veure en perill la seva seguretat econòmica. En el camp del canvi climàtic i els seus efectes sobre la salut, però també sobre els recursos hídrics, l'alimentació, les migracions, els conflictes, etc., el clam ja és considerable. Per tant, per bé que no solucionen el problema global, les accions locals poden ajudar a mitigar localment determinats efectes del canvi climàtic.

La confrontació entre els interessos econòmics i els beneficis ambientals

- Fins ara la preocupació pel canvi climàtic ocupava un lloc secundari a l'agenda política. Això ha començat a canviar des que, des de la geopolítica, s'està valoritzant el cost dels serveis ecosistèmics a més dels climàtics.
- La teoria ecològica del planeta proporciona molta informació sobre l'origen dels problemes actuals, alguns dels quals vinculats al model econòmic capitalista: l'explotació dels recursos naturals, la gestió dels paquets d'energia, i els impactes d'aquests sobre els sistemes. N'és una bona mostra, la relació entre l'increment de la temperatura del planeta i l'entrada d'aigua precipitable a l'atmosfera de forma desorganitzada (catàstrofes naturals, pluges torrencials, riuades, etc.). Aquest cicle energètic, accelerat pels humans, té com a resultat la destrucció de l'ozó estratosfèric – que el Protocol de Montreal (1987) cercava protegir amb la reducció de

clorofluorocarbonis- produint, al seu torn, una sèrie d'efectes sobre la vegetació i la seva viabilitat, la salut (ex. càncers de pell provocats per una major radiació ultraviolada) i l'economia. Els ciutadans han de poder exigir responsabilitats pels impactes i els costos econòmics d'aquestes accions que no són traçables a un individu, a una empresa o a una fàbrica concrets però que tenen una repercussió per al conjunt del planeta.